

Dailininkas, archeologas, muziejininkas, kolekcininkas TADAS DAUGIRDAS

Parengė Konstantinas SIMUTIS

2022 m. vasario 27 d. minėjome etnografo, kraštotyrininko, paminkloaugininko, dailininko, rašytojo, Kauno miesto muziejaus kūrėjo, spaudos bendradarbio, politiko, visuomenės ir valstybės veikėjo bajoro Tado Daugirdo (1852–1919) 170-ąsias gimimo metines. T. Daugirdas plačiai žinomas ir kaip mokslininkas, archeologas, pirmasis Lietuvos teritorijoje pradėjęs archeologinius tyrimus bei pagrindęs tautotyros svarbą. Jis buvo itin išsilavinęs, darbštus ir kruopštus žmogus. Sovietmečiu nedaug apie jį žinota. Užmaršties šydas buvo praskleistas Lietuvos Atgimimo laikotarpiu, kai visoje šalyje vėl ėmė plevesuoti Tado Daugirdo, Jono Basanavičiaus ir Antano Žmuidzinavičiaus sukurta Lietuvos trispalvė, savo veiklą atkūrė Tėvynės pažinimo draugija, prie kurios ištakų taip pat yra stovėjęs Tadas Daugirdas.

Tadas Daugirdas gimė 1852 m. vasario 27 d. Torbine (Novgorodo sritis) Raseinių rajono Plembergo (lenk. *Plembork* ir *Plenbork*) dvaro (dabar Daugirdų kaimas) bajorų šeimoje. Jo mama buvo iš Varputėnų dvaro (Šiaulių apskritis) kilusi bajoraitė Marija Jelenskytė-Daugirdienė (mirė 1918 m.), o tėvas – iš Plembergo kilęs bajoras Mykolas Daugirdas (1830–1903). Daugirdų šeimos herbas – „Gulbė“, Jelenskių – Węby.

M. Daugirdas buvo transporto inžinierius. Jis daug metų dirbo statant geležinkelį „Sankt Peterburgas–Maskva“. Tadui buvo ketveri, kai jų šeima grįžo į Plembergo dvarą (apie 6 km į šiaurės vakarus nuo Ariogalos, netoli nuo kelio „Ariogala–Ra-

Tadas Daugirdas (1852–1919). Dailininkas Antanas Žmuidzinavičius

seiniai–Kryžkalis“). Iki mūsų dienų išliko tik šio dvaro svirnas, stovintis Plembergo kaimo T. Daugirdo gatvės gale, ir du nedideli tvenkiniai.

Daugirdų namuose buvo kalbama lenkų ir rusų kalbomis. Tadas iš pradžių buvo mokomas namuose. Čia jis įgijo pradinį išsilavinimą. Po 1863–1864 m. sukilimo berniukas buvo išsiųstas mokytis į Rygą. Vėliau žinias gilino Vilniaus realinėje gimnazijoje, nuo 1869 m. – I. Trutnevo piešimo mokykloje. Vilniuje jis daug bendravo su dailininkais Eduardu ir Alfredu Riomeriais, susižavėjo daile ir ėmė svajoti tapti dailininku. 1869 m. įstojo į Vilniaus pašybos mokyklą. 1870–1872 m. studijavo Sankt Peterburgo meno akademijos Peizažų skyriuje. Sankt Peterburge, būdamas 17 metų amžiaus, susipažino su buvusio Šiaulių bajorų maršalkos Igno Vitkevičiaus, už dalyvavimą 1863 m. sukilime ištremto į Sibirą, sūnumi, būsimu Zakopanės stiliaus kūrėju – iš Kelmės rajono Pašiaušės kaimo kilusiu dailininku Stanislovu Vitkevičiumi (1851–1915). Bendraudamas su juo ėmė gilintis į Lietuvos istoriją, pradėjo suprasti caro valdžios daromą žalą Lietuvai.

(Nukelta į 32 p.)

Plembergo dvaras. 1905 m. Dailininkė Kristina Zofija Daugirdaitė (1889–1942)

1872–1876 m. studijavo Miuncheno meno akademijoje. Po studijų kurį laiką gyveno Varšuvoje. Čia jis 1877 m. atidarė savo dailės studiją.

1880–1881 m. kartu su S. Vitkevičiumi, A. Kirkoru, G. Osovskiu ir kitais dailininkais, etnografais bei archeologais dalyvavo pietinės Lenkijos Tatrų regione vykusiose etnografinėse ekspedicijose, lankėsi guculų ir sorbų sodybose, susipažino su šio krašto kultūros tradicijomis.

Jo kūrybingiausias gyvenimo laikotarpis datuojamas XIX a. pab.–XX a. pradžia. Nors buvo įgijęs dailininko aukštąjį išsilavinimą, netapo profesionaliu dailininku ir dailė netapo jo pagrindiniu užsiėmimu. Nepaisant to, jo kaip dailininko palikimas gana turtingas ir vertingas.

Dalį geriausių dailės darbų T. Daugirdas sukūrė XIX a. pabaigoje. Tarp jų yra ir taikomojo meno kūrinių, kuriems būdingi liaudies meno elementai.

T. Daugirdas buvo ir vitražistas. Jis yra Kauno miesto muziejaus vitražų autorius, sukūrė vitražų ir Kauno bažnyčioms. Užsiimdavo ir pastatų dekoru darbai (pagal jo projektą buvo dekoruotos Maironio buto lubos (šiam bute Kaune dabar veikia Maironio lietuvių literatūros muziejus), kurdavo baldus, dekoracijas ir kostiumus teatro spektakliams, konsultuodavo Lietuvos miestelių teatrų darbuotojus scenografijos klausimais. Yra kūręs Lietuvos ir jos miestų herbus. Nutapė keliasdešimt paveikslų, tarp kurių žymiausi yra „Auštant“, „Dubysa“, „Kiemas“, „Naktį ir rytmetį“, „Prie šventojų šaltinio“, „Pūga“, „Rudens orė“.

Išskirtinai svarbus T. Daugirdo vaidmuo buvo 1910, 1914 m. rengiant Vilniuje vykusias Lietuvių

dailės draugijos parodas, kuriose buvo eksponuojami ir jo taikomojo bei vaizduojamojo meno kūriniai. 1913 m. jis rūpinosi Lietuvių dailės draugijos lietuviškojo skyriaus įrengimu Sankt Peterburge vykusioje smulkiosios pramonės parodoje.

T. Daugirdas kartu su dailininku Kaziu Šimoniu (1887–1978) sukūrė pirmuosius spalvotus lietuviškus pašto ženklus (jie 1919 m. vasario 17 d. buvo išleisti Berlyne (Vokietija).

1883 m. T. Daugirdas vedė Kazimierą Korybut Daszkiewicz (1859–1942). Iš pradžių jie gyveno Varšuvoje. Čia T. ir K. Daugirdai susilaukė dviejų sūnų – Mykolo (1884–1952) ir Adomo (1886–1919). 1891 m. šeima persikėlė į Plembergo dvarą. Čia jiems gimė dar du jų sūnūs – Tadas (1895–1919) ir Vytautas (1901–1983).

Plemberge T. Daugirdas rūpinosi dvaro reikalais, ūkininkaudamas įdiegė įvairių žemės ūkio naujovių, domėjosi krašto ir lietuvių kilmės istorija, liaudies menu, rūpinosi gyventojų švietimu, įsteigė meniško pynimo dirbtuvėlę ir augino jai skirtus žilvičius. Buvo subūręs chorą, rinko tautosaką, liaudies meno kūrinius ir etnografijos objektus, tyrinėjo, turtino ir tvarkė savo turimas senienų kolekcijas, kurių didžiąją dalį sudarė archeologiniai radiniai, margučiai, medžio drožiniai, prieverpstės, kultuvės, įvairia technika sukurtos juostos. Itin vertingą jo rinkinio dalį sudarė archeologiniai radiniai. Juos saugodavo savo tėvų dvare Plemberge, eksponuodavo parodose.

Daugelį metų T. Daugirdo pasaulėjautą formavo lenkiškos kultūros aplinka, tačiau laikui einant jis tapo Lietuvos patriotu, įsijungė į lietuvių tautinį judėjimą bei į Lietuvos politinį gyvenimą. T. Daugirdui ėmus vis labiau sukti lietuviybės keliu, pradėjus rūpintis valstiečių gerove, dėl jo politinių pažiūrų šeimoje ėmė kilti nesutarimų. Tada jis dvarą perdavė vyresniajam savo sūnui ir išvyko gyventi į Vilnių. Čia T. Daugirdas buvo išrinktas delegatu į 1905 m. gruodžio 4–5 d. vykusį Vilniaus Didįjį seimą ir jame dalyvavo.

T. Daugirdas XIX a. pab.–XX a. pr. plačiai garsėjo kaip archeologas, dalyvavo daugelio mokslo ir kultūros organizacijų veikloje: 1882 m. tapo Kuršo literatūros ir meno draugijos nariu korespondentu, 1885 m. – Krokuvos Mokslo akademijos nariu korespondentu, 1907 m. – Lietuvių mokslo draugijos nariu. Jis buvo ir Lenkų mokslo bičiulių draugijos

narys korespondentas, Lenkijos kraštotyros draugijos narys, Krokuvos mokslo akademijos antropologinės komisijos bendradarbis.

1908 m. T. Daugirdas persikėlė gyventi į Kauną. Čia jis įsitraukė į visuomeninę veiklą, buvo išrinktas miesto Tarybos nariu, 1907 m. vasario 8 d. pradėjo dirbti Kauno miesto muziejaus (nuo 1905 m. jis vadintas „Kauno miesto moksliai-pramoniniu muziejumi“) konservatoriumi, o 1909 m. sausio 23 d. tapo šio muziejaus direktoriumi.

Dirbdamas muziejuje jis kaip tikras, dailininko išsilavinimą turintis mokslininkas sistemino ir aprašinėjo šio muziejaus rinkinius, pertvarkė ekspozicijas, lenkiškai rašė iki mūsų dienų išlikusius savo vykdytų archeologinių tyrimų dienoraščius ir juos iliustravo piešiniais bei brėžiniais, registravo kultūros paminklus. Kauno miesto muziejus savo interneto svetainės skyriuje „Istorija“ skelbia, kad „Muziejaus eksponatus jis konservavo, klasifikavo, prisagstė prie 103 lentelių, kiekvieną aprašė, šalia lentelių pridėjo piešinius ar nuotraukas. Muziejaus komisijai talkininkaujant, muziejaus vaidmuo mieste augo. [...]“

T. Daugirdas, dirbdamas muziejuje daugiau kaip dešimt metų, ne tik sutvarkė jame buvusius eksponatus, bet ir prijungė savo sukauptas kolekcijas. Be archeologijos, paleontologijos, etnografijos, fabričių ir namų pramonės (amatų) ekspozicijos skyrių, muziejuje buvo įrengti

Kazimiera ir Tadas Daugirdai su sūnumis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Tadas Daugirdas „Prie Dubysos“. 1889 m. Originalas saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje

numizmatikos, filatelijos, Vakarų Europos dailės skyriai. Stengdamasis kuo geriau sutvarkyti muziejų, T. Daugirdas studijavo muziejinę literatūrą, lankėsi geriausiuose Rusijos imperijos ir užsienio muziejuose, o 1914 m. balandžio mėn. dalyvavo Lenkijos muziejininkų suvažiavime, kuriame dalyvius supažindino su Kauno miesto muziejumi.

1915 m. kaizerinei Vokietijai okupavus miestą, intensyvus muziejaus darbas kuriam laikui sutriko, tačiau T. Daugirdas stengėsi, kad eksponatai nebūtų išgrobstyti ir išvežti į Vokietiją. [...]“

Pasak T. Daugirdo amžininkų, šis muziejus iš pradžių buvęs labiau panašus į atsitiktinių radinių sandėlį, T. Daugirdo dėka tapo puikiai tvarkomu kraštotyros muziejumi. Jis juo rūpinosi iki pat savo mirties.

(Nukelta į 34 p.)

Tadas Daugirdas. „Kiemas su tvartu“. XX a. pr.

Tadas Daugirdas. „Natiurmortas su vaza“. XX a. pr. Originalas saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje.

Ilustracijos iš www.limis.lt

T. Daugirdas, siekdamas, kad jo surinktos ir jam priklausiusios kultūros vertybių kolekcijos būtų prieinamos plačiajai visuomenei, didžiąją jų dalį padovanojo Kauno miesto muziejui, taip jas, kaip jau minėta, sujungdamas su Kauno miesto muziejaus rinkiniais. Atsidėkodama valdžia jam

paskyrė kuklią pensiją ir Kaune prie miesto muziejaus buvusį nedidelį butą, kuriame jis gyveno ir pirmaisiais darbo muziejuje metais. Vėliau T. Daugirdo kolekcijos buvo perduotos Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejui (dabar Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus).

Yra išlikę daug T. Daugirdo kolekcijose buvusių archeologinių radinių, stiklo negatyvų, tapybos ir grafikos darbų, grožinės literatūros kūrinių, mokslinių straipsnių, etnografijos, liaudies meno ir tautodailės eksponatų. Jie saugomi ne tik Kauno, bet ir kai kuriuose kituose Lietuvos bei Lenkijos miestų muziejuose, bibliotekose, archyvuose, tarp jų ir Vilniuje bei Raseiniuose.

1913 m. Biržuose buvo išleista T. Daugirdo pjesių rinktinė, kurioje išspausdinti kūrėniai „Girkalnio Užgavėnės“, „Tėtė pakliuvo“, jo išversta V. Perzynskio pjesė „Idealus gyvenimas“. Be šių scenos veikalų, jo autorystei priklauso ir dramos kūriniai „Manios vestuvės“, „Ugnis užgeso“, keletas kitų.

T. Daugirdas aktyviai bendradarbiavo spaudoje. Jis dažniausiai savo straipsnius skelbdavo leidiniuose „Draugija“, „Lietuva“, „Lietuvos ūkininkas“, „Vilniaus žinios“, „Viltis“, „Žemdirbys“, keliuose kituose. Yra paskaičiuota, kad vien Pirmojo pasaulinio karo metais periodikoje buvo išspausdinta daugiau negu 130 jo straipsnių. Pagrindinės jų temos – dailė, kultūros paveldas, istorija ir ypač archeologija.

Pirmojo pasaulinio karo metais T. Daugirdas parašė išsamų kaizerinės okupacijos laikotarpio dienoraštį. Dalis jo Pirmojo pasaulinio karo atsiminimų buvo išspausdinta 1937 metais.

Prieš karą T. Daugirdas buvo aktyviai įsijungęs į Kauno kultūrinį gyvenimą, režisuodavo draugijos „Daina“ spektaklius, piešdavo jiems dekoracijas, pats kūrė ir iš kitų kalbų vertė nedidelės apimties dramos kūrinius. 1911 m. didelio populiarumo sulaukė Kaune pastatytas jo režisuotas Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės spektaklis „Jaunikliai“.

Svarbus buvo T. Daugirdo vaidmuo 1917 m. veikusios komisijos, kuri rengė Lietuvos tautinės vėliavos projektą, darbe. Šios komisijos nariai buvo ir Jonas Basanavičius bei Antanas Žmuidzinavičius. Komisija priėmė T. Daugirdo pasiūlymą vėliavoje šalia raudonos ir žalios spalvos įvesti geltoną.

T. Daugirdas rengė ir Vyčio projektus, piešė Lietuvos miestų herbus, 1916 m. išleido seriją atvirukų,

Kazio Šimonio ir Tado Daugirdo sukurtas trečiosios Berlyno laidos 20 skatikų pašto ženklas iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rinkinių

kuriuose pavaizduoti senieji Lietuvos miestų herbai. Šie atvirukai buvo naudojami po Lietuvos valstybės atkūrimo rengiant Lietuvos miestų ir miestelių herbų projektus. 1917 m. T. Daugirdas paskelbė straipsnį „Mūsų Vytis“, išleido atviruką su senuoju Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbu.

1919 m. T. Daugirdas buvo išrinktas pirmosios paveldosaugos institucijos Lietuvoje (Valstybinės archeologinės komisijos) pirmininku. Jis kartu su bendraminčiais įkūrė Tėvynės pažinimo draugiją, kuri ir šiandien buria krašto senovės paminklų tyrimais, saugojimu, populiarinimu besirūpinančius žmones, organizuoja jų veiklą.

T. Daugirdas mirė 1919 m. lapkričio 1 d. Kaune. Jis palaidotas Raseinių rajone ant stačiaus Dubysos skardžio esančiose Ariogalos senosiose kapinėse – ten stovinčioje 1850 m. Plembergo dvaro savininko Stasio Daugirdo pastatytoje mūrinėje koplyčioje. Joje ilsisi ir kelių kitų Daugirdų giminės narių palaikai.

T. Daugirdas Lietuvoje nėra užmirštas. Vertinga medžiaga apie T. Daugirdą yra sukaupta, saugoma ir nuolat turtinama Raseinių krašto istorijos muziejuje, Kauno miesto muziejuje, kaune veikiančiame Vytauto Didžiojo karo muziejuje ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje.

Lietuvoje yra ir gatvių, pavadintų T. Daugirdo vardu. Viena jų – Kauno rajono Didvyrių kaime.

Kairėje – Tado Daugirdo sukurti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Kauno miesto herbai. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Tado Daugirdo portretas. Dailininkas Antanas Žmuidzinavičius

1978 m. memorialine lenta, kuri informavo, kad „Šiame name 1908–1919 m. gyveno archeologas, dailininkas, muziejininkas Tadas Daugirdas“ buvo paženklintas 19 numeriu pažymėtas namas Kauno Rotušės aikštėje. 1993m. ji pakeista nauja memorialine lenta su bareljefu (skulptorius Vytautas Narutis).

Memorialinė lenta yra pritvirtinta ir prie minėtos Daugirdų koplyčios Ariogalos kapinėse.

Neužmiršta vieno iš savo kūrėjų ir Tėvynės pažinimo draugijos nariai. Jų iniciatyva 2012 m., kai buvo minimos T. Daugirdo 160-osios gimimo metinės, „Gimtinės“ leidykla išleido šios draugijos pirmininko istoriko dr. Kazio Račkausko knygą „Tautos atminties sargybiniai“, kuri skirta Tadaui Daugirdui (1852–1919) atminti. 2006 m. Tėvynės pažinimo draugija įsteigė Tado Daugirdo premiją, kuri skiriama už nuopelnus asmenims, puoselėjantiems tautos paveldą.